

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΠΟΙΟΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΔΕ 1: Η πρόταση και η θέση των ποιοτικών μεθοδολογιών

Αθανάσιος Βέρδης, Επίκουρος Καθηγητής Εκπαιδευτικής Έρευνας και Αξιολόγησης, ΕΚΠΑ

1. Ορισμός

Η «ποιοτική έρευνα» είναι μια πλασιοθετημένη δραστηριότητα (situated activity), η οποία τοποθετεί τον παρατηρητή και την παρατηρήτρια στον κόσμο. Αυτή συνίσταται σε ένα σύνολο ερμηνευτικών και υλικών πρακτικών, οι οποίες κάνουν τον κόσμο ορατό. Αυτές οι πρακτικές μετασχηματίζουν τον κόσμο. Μετατρέπουν τον κόσμο σε μια σειρά από αναπαραστάσεις του εαυτού, συμπεριλαμβανομένων των σημειώσεων πεδίου, των συνεντεύξεων, των συνομιλιών, των φωτογραφιών, των μαγνητοφωνήσεων και των σημειώσεων σε ημερολόγια. Σε αυτό το επίπεδο, η ποιοτική έρευνα περιλαμβάνει μια ερμηνευτική [που ερμηνεύει, που νοηματοδοτεί] και νατουραλιστική [όπως συμβαίνει στο πεδίο και όχι σε κάποιο ελεγχόμενο περιβάλλον] προσέγγιση στον κόσμο. Αυτό σημαίνει ότι οι ποιοτικοί ερευνητές και ερευνήτριες μελετούν τα πράγματα στο φυσικό τους πλαίσιο, επιχειρώντας να δώσουν νόημα ή να ερμηνεύσουν τα φαινόμενα με όρους των νοημάτων που οι ίδιοι οι άνθρωποι δίνουν σε αυτά (Denzin & Lincoln, 2005, σελ. 3, στο Πουρκός 2021). Μέχρι τη δεκαετία του 1970, η ποιοτική έρευνας διενεργούνταν κυρίως από ανθρωπολόγους και κοινωνιολόγους. Μετά το 1970 διαδόθηκε και σε άλλες επιστημονικά πεδία, όπως αυτά της ψυχολογίας και της εκπαίδευσης.

2. Οι μέθοδοι της ποιοτικής έρευνας

Οι ποιοτικοί ερευνητές χρησιμοποιούν διάφορες μεθόδους συλλογής δεδομένων. Η πιο γνωστή από αυτές είναι η **παρατήρηση**. Αυτή μπορεί να γίνεται άλλοτε με τη βοήθεια κάποια προαποφασισμένης λίστας καταγραφής των παρατηρηθέντων ή αλλιώς ενός «πρωτοκόλλου παρατήρησης» και άλλοτε να έχει τη μορφή μιας ελεύθερης και πυκνής περιγραφής. Η παρατήρηση μπορεί να είναι *συμμετοχική* ή *μη συμμετοχική*, ανάλογα με το αν ο ερευνητής ή η ερευνήτρια «συμμετέχει» -είναι μέρος- της ομάδας των παρατηρούμενων. Τέλος, η παρατήρηση

μπορεί να είναι «ελεγχόμενη», στην περίπτωση που γίνεται με κάποιον προηγούμενο σχεδιασμό, για παράδειγμα ένα τεχνητό ερέθισμα προς τους παρατηρούμενους, ή «μη ελεγχόμενη», στην περίπτωση που γίνεται στο φυσικό περιβάλλον των παρατηρούμενων χωρίς προηγούμενο αρχικό ερέθισμα ή κάποια τεχνητή συνθήκη.

Μια άλλη γνωστή μέθοδος συλλογής δεδομένων στην ποιοτική έρευνα είναι η **συνέντευξη**, στην οποία, όπως είναι γνωστό, ο ερευνητής ή η ερευνήτρια ρωτάει και ο ερευνώμενος ή η ερευνώμενη απαντάει. Αυτή η διαδικασία χαρακτηρίζεται άλλοτε από μια ισχυρή δομή, στη περίπτωση που οι ερωτήσεις και η σειρά με την οποία τοποθετούνται στη συνέντευξη είναι προαποφασισμένες, ή από μια πιο χαλαρή δομή, στην περίπτωση που η συνέντευξη μοιάζει περισσότερο με ελεύθερη συζήτηση και τα θέματά της αναδύονται ελεύθερα. Ένα είδος συνέντευξης χαλαρής δομής είναι και η λεγόμενη «εις βάθος συνέντευξη», στην οποία ο συνεντεύκτης ή η συνεντεύκτρια αφήνει τους ερευνώμενους να αφηγηθούν για αρκετή ώρα, κρατώντας για τον εαυτό του τον ρόλο του διευκολυντή και δημιουργώντας ένα ασφαλές περιβάλλον συζήτησης, στο οποίο αναδύεται όχι μόνο η λεκτική επικοινωνία μεταξύ ερωτώμενου και ερωτώντος αλλά και η μη λεκτική ασυνείδητη επικοινωνία τους.

Άλλες μέθοδοι συλλογής δεδομένων στην ποιοτική έρευνα είναι (α) οι **προσωπικές καταγραφές** των ερευνητών και ερευνητριών, όπως ημερολόγια, φωτογραφίες, τεχνουργήματα, καταγραφές ήχου και εικόνας, σκέψεις, σκίτσα, (β) η **μελέτη αρχειακού υλικού** (δημόσιων ή προσωπικών γραπτών πηγών) όπως φάκελοι, αλληλογραφίες, καταγραφές κτλ., (γ) η **μελέτη ιστορικών πηγών**, όπως εφημερίδες, πρακτικά συνεδριάσεων, κατάλογοι, φυλλάδια, διδακτικά εγχειρίδια κτλ., (δ) η καταγραφή πληροφοριών που δίδονται από εσωτερικούς γνώστες (**πληροφοριοδότες**), καθώς και (ε) οι **αφηγήσεις ζωής** και οι **προφορικές ιστορίες** που μεταφέρονται ανθρώπους που έζησαν τα υπό διερεύνηση γεγονότα ή που έχουν ένα χαρακτηριστικό το οποίο αποτελεί αντικείμενο της μελέτης.

3. Γενικές αρχές-κοινά χαρακτηριστικά μεθοδολογιών και μεθόδων

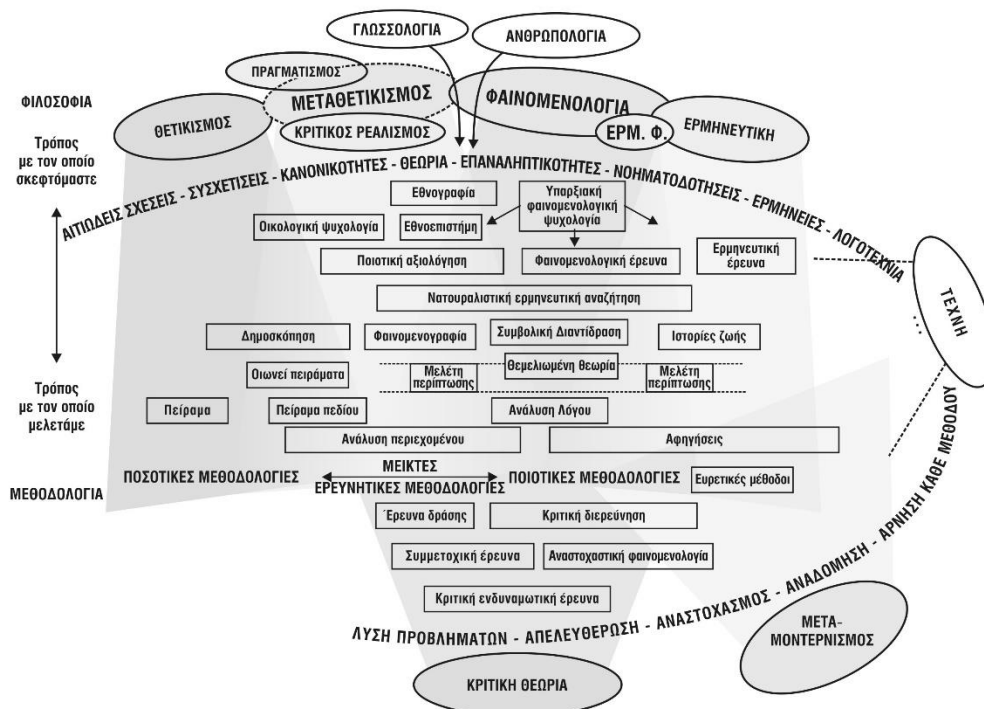
Οι ποιοτικές μεθοδολογίες αποτελούν μια χαλαρή ένωση ανεξάρτητων αλλά συνδεδεμένων μεταξύ τους επιστημονικών παραδόσεων και πειθαρχιών, καθεμία από τις οποίες έχει τη δική της ιστορία και τη δική της δυναμική. Συνήθως, οι ερευνητές και οι ερευνήτριες εργάζονται σε μία από αυτές

τις παραδόσεις. Κάποιες -αλλά όχι όλες- από τις ποιοτικές μεθοδολογίες εμφανίζονται ως ορθογώνια παραλληλόγραμμα στο δεξί μισό του σχήματος που ακολουθεί (διασκευή από Niglas 2004 σελ. 10). ¹Πρόκειται για την **εθνογραφία** (την περιγραφή της κουλτούρας μιας ομάδας ανθρώπων, την **εθνομεθοδολογία** (τη μελέτη των μεθόδων με τις οποίες οι άνθρωποι ερμηνεύουν τον κόσμο τους), την **ποιοτική αξιολόγηση**, τις **φαινομενολογικές προσεγγίσεις**, στις οποίες μελετάται η ουσία της ανθρώπινης εμπειρίας, την **συμβολική διαντίδραση** (μελέτη της συμπεριφοράς όπως αυτή προκύπτει από την διανθρώπινη κατασκευή νοήματος), τη **θεμελιωμένη θεωρία**, δηλαδή την υποστήριξη μιας θεωρία που αναδύεται από τα ίδια τα δεδομένα, την **ανάλυση λόγου**, δηλαδή την ανάλυση της γλώσσας στο πλαίσιο της επικοινωνίας, την **ερμηνευτική έρευνα**, δηλαδή τη μελέτη των κοινωνικών φαινομένων μέσα από την ανάλυση του νοήματός τους, τις **ιστορίες ζωής**, δηλαδή την περιγραφή γεγονότων από αυτούς που τα έζησαν, τη **μελέτη περίπτωσης**, την **κριτική διερεύνηση**, η οποία ερμηνεύει ζητήματα εξουσίας σε μια κουλτούρα, την **έρευνα δράσης**, καθώς και την **κριτική ενδυναμωτική έρευνα**, η οποία στοχεύει στη κοινωνική δικαιοσύνη και στην κοινωνική αλλαγή.

Αυτό που συνδέει τις παραδόσεις αυτές είναι κάποιες έννοιες ή αφετηρίες σε επιστημολογικό και μεθοδολογικό επίπεδο, οι οποίες εμφανίζονται ως οβάλ σχήματα στον προαναφερθέντα χάρτη. Τέτοιες έννοιες είναι ο **κριτικός ρεαλισμός**, ο οποίος αποτελεί γέφυρα μεταξύ **ρεαλισμού** (της οντολογικής θέσης ότι ένα μεγάλο μέρος της πραγματικότητα είναι ανεξάρτητο από τους ερευνητές και τις ερευνήτριες) και του **κονστρακτιβισμού** (της οντολογικής θέσης ότι η πραγματικότητα κατασκευάζεται από τους ερευνητές). Η γλωσσολογία (**λογοτεχνική θεωρία**), κατά τον **δομισμό**, χρησιμοποίησε τη γλώσσα για να καταδείξει την ύπαρξη δομής στη μελέτη του ανθρώπινου πολιτισμού, ενώ κατά τον **μεταδομισμό** άσκησε αμφισβήτηση την ύπαρξη μιας ανιστορικής δομής και μελέτησε όχι μόνο αυτό καθαυτό το φαινόμενο αλλά και ιστορικά ολόκληρο το σύστημα της ανθρώπινης γνώσης φτάνοντας μέχρι την **αναδόμησή** του. Η **φαινομενολογία** και η **ερμηνευτική φαινομενολογία** [ως φιλοσοφικά ρεύματα σε αυτό το επίπεδο και όχι ως υποκείμενες ερευνητικές μεθοδολογίες] μελέτησαν την ουσία μιας εμπειρία ή ενός φαινομένου από την οπτική γωνία αυτών που την βιώνουν, βάζοντας σε εισαγωγικά, δηλαδή θέτοντας υπό αμφισβήτηση, τις συνήθεις ψυχολογικές, κοινωνιολογικές και άλλες ερμηνείες του φαινομένου.

¹ Katrin Niglas (2004). The combined use of qualitative and quantitative methods in educational research. *International Journal of Special Education*, 18(2), 62–72.

Άλλες θεωρητικές αφετηρίες είναι η **ερμηνευτική**, η οποία ερμηνεύει την ανθρώπινη εμπειρία, την κουλτούρα και την τέχνη ως σημειωτικό «κείμενο», η **τέχνη**, η οποία πληροφορεί την έρευνα και πληροφορείται από την έρευνα και δημιουργεί μη μυθιστορηματική λογοτεχνία αλλά και άλλους τρόπους οπτικής αναπαράστασης, ο **μεταμοντερνισμός**, ο οποίος αμφισβήτησε τις γενικές ερμηνευτικές θεωρίες και έδωσε έμφαση στη διαφορά και στην τοπική κατασκευή του νοήματος, καθώς και η **κριτική θεωρία**, η οποία εξέτασε σχέσεις ιεραρχίας και εξουσίας στην κοινωνία και στην κουλτούρα, μέσα από κοινωνιολογικές (κυρίως νεομαρξιστικές) και φιλοσοφικές θέσεις, με σκοπό τη λύση προβλημάτων και την ενδυνάμωση καταπιεσμένων ομάδων.

Εικόνα 1. Ο χάρτης των ερευνητικών μεθοδολογιών της Katrin Niglas (σελ. 10).²

²Katrin Niglas ό. π.

4. Επιδραστικά κείμενα, πρόσωπα και εργασίες στον χώρο της ποιοτικής έρευνας

Σημαντικά κείμενα στο πεδίο των ποιοτικών ερευνών και ιδίως της εθνογραφίας είναι το βιβλίο *The Interpretation of Cultures*³ του Clifford Geertz, το *Tales of the Field*⁴ του John van Mannen και το *Writing Culture*⁵ των James Clifford και George Marcus. Σε αυτή την πρώτη ενότητα δεν θα παρουσιάσουμε κείμενα και πρόσωπα από άλλες ποιοτικές μεθοδολογίες, αλλά θα προτείνουμε βιβλία που θεωρούνται ως κείμενα αναφοράς σε όσους και όσες ασχολούνται με την ποιοτική έρευνα. Επιδραστικά βιβλία στο πεδίο των ποιοτικών μεθοδολογιών έχουν εκδοθεί από τον αμερικάνικο εκδοτικό οίκο Sage. Ο εν λόγω οίκος έχει εκδώσει το *The SAGE Handbook of Qualitative Research*,⁶ σε επιμέλεια των Norman Denzin και Yvonna Lincoln, τώρα στην 5^η του έκδοση (2017), καθώς και το *Qualitative Research & Evaluation Methods*⁷ του Michael Quinn Patton (νυν Προέδρου της Αμερικάνικης Εταιρείας Αξιολόγησης), το οποίο ουσιαστικά όρισε και το πεδίο της ποιοτικής αξιολόγησης. Ένας θυγατρικός εκδοτικός οίκος του Sage, με το όνομα *AltaMira*, εκδίδει βιβλία για διάφορες ποιοτικές μεθοδολογίες που βρίσκονται στα όρια της τέχνης, όπως είναι το εθνόγραμμα, η ποιητική διερεύνηση και αφηγηματική διερεύνηση.

Το τρίτο σημαντικό βιβλίο στο πεδίο των ποιοτικών μεθοδολογιών, κυρίως λόγω της σαφήνειάς του, έρχεται από τις εκδόσεις Wiley-Blackwell. Συγγραφέας του είναι Sarah Tracy και έχει τίτλο *Qualitative Research Methods: Collecting Evidence, Grafting Analysis, Communicating Impact*.⁸

Στην ελληνική γλώσσα, τρία επιδραστικά στο πεδίο των ποιοτικών μεθοδολογιών είναι (α) η *Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας* με συγγραφείς τους Φιλία Ίσαρη και Μάριο Πουρκό,⁹ (β) το *Ποιοτική Έρευνα στις Κοινωνικές Επιστήμες*,¹⁰ και (γ) το *Ποιοτική Έρευνα στην Ψυχολογία και*

³ Clifford Geertz (1973). *The interpretation of cultures*. New York, Basic Books

⁴ John Van Maanen (1988). *Tales of the field: on writing ethnography*. Chicago, University of Chicago Press

⁵ James Clifford and George Marcus (1986). *Writing culture: the poetics and politics of ethnography*. Berkeley, CA: University of California Press,.

⁶ Norman Denzin and Yvonna Lincoln (2017). *The SAGE handbook of qualitative research* (5rd ed.). Thousand Oaks, Sage Publications.

⁷ Michael Quinn Patton (2015) *Qualitative research and evaluation methods*. 4th Edition, Sage Publications, Thousand Oaks.

⁸ Sarah Tracy (2020). *Qualitative research methods: collecting evidence, grafting analysis, communicating impact* Hoboken, NJ: Wiley-Blackwell.

⁹ Φιλία Ίσαρη και Μάριος Πουρκός (2015). *Ποιοτική μεθοδολογία έρευνας*. Αθήνα: Κάλλιππος.

¹⁰ Μάριος Πουρκός & Μανόλης Δαφέρμος (2015) *Ποιοτική έρευνα στις Κοινωνικές Επιστήμες*. Αθήνα: Μοτίβο.

την Εκπαίδευση, ¹¹ αμφότερα σε επιμέλεια Μάριου Πουρκού και Μανόλη Δαφέρμου. Τέλος, ένα πολυδιαβασμένο μεταφρασμένο βιβλίο στις ποιοτικές μεθοδολογίες είναι η *Ποιοτική Έρευνα* της Corrine Glesne. ¹²

5. Η ταυτότητα του ποιοτικού ερευνητή ή της ποιοτικής ερευνήτριας

Η ποιοτική έρευνα είναι και τρόπος ζωής στους ερευνητές και τις ερευνήτριες και όχι μόνο ένας τρόπος συλλογής και περιγραφής δεδομένων. Είναι ένας τρόπος να βλέπει κανείς τα πράγματα. Όπως υποστηρίζει ο Patton ¹³ (σελ. 14), «η ποιοτική έρευνα βασίζεται στις δεξιότητες, της ικανότητες, την κατάρτιση και την διορατικότητα του ερευνητή και της ερευνήτριας. Βασίζεται, σε τελική ανάλυση, στην ευαισθησία και το στιλ γραφής του συγγραφέα». Στην εθνογραφία για παράδειγμα, ο ερευνητής ή η ερευνήτρια θα πρέπει να μπορούν να λειτουργούν προσωπικά ως διαμεσολαβητές και ως όργανα κατανόησης και ερμηνείας της κουλτούρας της ομάδας ανθρώπων που ερευνούν και να μπορούν να βυθίζονται και να εντάσσονται σε αυτή. Στη φαινομενολογία, οι ερευνητές και οι ερευνήτριες θα πρέπει να μπορούν να θέτουν τις τις έννοιες σε εισαγωγικά, να στρέφουν την προσοχή τους στα φαινόμενα, να τα απομειώνουν από τις καθιερωμένες ερμηνείες και μετατρέπουν την ουσία μιας εμπειρίας σε κείμενο. Στη θεμελιωμένη θεωρία πρέπει να μπορούν να κωδικοποιούν διαφορετικά δεδομένα, να κάνουν συνδέσεις, και να κατασκευάζουν θεωρίες.

Ο ποιοτικός ερευνητής και η ποιοτική ερευνήτρια πρέπει να μπορούν να αναλύουν δεδομένα από διαφορετικές πηγές, να γράφουν με συνοχή, συνεκτικότητα και πληροφορικότητα και να προχωρούν πέρα από την απλή περιγραφή. Να συνδέουν στοιχεία και δεδομένα μεταξύ τους για να σχηματίσουν τη γενική εικόνα, να συνθέσουν το παζλ, να υφάνουν την ιστορία. Παράλληλα να έχουν το στοιχείο του αναστοχασμού και είναι «ορατοί» στο κείμενό τους. Σε γενικές γραμμές, ο ποιοτικός ερευνητής (και η ποιοτική ερευνήτρια) είναι πολυτεχνίτης, πολυπράγμων, πολυμήχανος ή κατασκευαστής, όπως μεταφράζεται ο γαλλικός όρος «bricoleur».

¹¹ Μάριος Πουρκός και Μανόλης Δαφέρμος (2010). *Ποιοτική έρευνα στην Ψυχολογία και την Εκπαίδευση*. Αθήνα: Μοτίβο.

¹² Corrine Glesne (2018). *Η ποιοτική έρευνα*. Αθήνα: Μεταίχμιο

¹³ Patton, ό. π.

Σύμφωνα με τον Erickson,¹⁴ σε μεθοδολογικό επίπεδο ο πολυπράγμων ερευνητής κάνει συνεντεύξεις, μελετά καταγραφές και αρχεία και γράφει πυκνά αναστοχαστικά κείμενα. Σε θεωρητικό επίπεδο κινείται σε διάφορα ερμηνευτικά πλαίσια (δομιστικά, μεταδομιστικά, φαινομενολογικά, ερμηνευτικά), όπως τα περιγράψαμε πιο πάνω. Σε ερμηνευτικό επίπεδο κατανοεί ότι η ποιοτική έρευνα λαμβάνει υπόψη τα χαρακτηριστικά του ερευνητή και της ερευνήτρια, όπως είναι η προσωπική ιστορία, το βιολογικό και κοινωνικό φύλο, η κοινωνική τάξη και η εθνικότητα. Σε κριτικό επίπεδο καταλαβαίνει τη διαλεκτική, ερμηνευτική και διεπιστημονική φύση της ποιοτικής έρευνας. Σε πολιτικό επίπεδο αναγνωρίζει ότι δεν υπάρχει απολιτική έρευνα και ότι η γνώση έχει ιεραρχίες και συνδέεται με την εξουσία και τις πολιτικές θέσεις. Σε αφηγηματικό επίπεδο γνωρίζει ότι οι ερευνητές και οι ερευνήτριες γράφουν ιστορίες μέσα από θετικιστικές, μεταθετικιστικές, κονστρακτιβιστικές οντολογίες. Ιστορίες συνδεδεμένες με διαφορετικές μορφές αφήγησης και συγγραφής. Ιστορίες ως «ένα σύνθετο ψηφιδωτό· ως ένα αναστοχαστικό κολλάζ· ως ένα σύνολο ρεόντων διασυνδεδεμένων εικόνων και αναπαραστάσεων. Μια τέτοια ερμηνευτική δομή μοιάζει με ένα πολύχρωμο πάλπλωμα, ένα πραξιακό κείμενο, μια ακολουθία αναπαραστάσεων που συνδέουν τα μέρη με το όλο».¹⁵

6. Θέματα δεοντολογίας της ποιοτικής έρευνας

Σε κάθε πανεπιστήμιο και σε κάθε ερευνητικό φορέα στη χώρα μας έχουν δημιουργεί **επιτροπές δεοντολογίας έρευνας** και έχουν συνταχθεί σχετικοί κανονισμοί, οι οποίοι καλύπτουν τόσο τις ποιοτικές, όσο και τις ποσοτικές έρευνες. Σε αυτούς τους κανονισμούς μπορεί να βρεις κανείς το νομοθετικό και το δεοντολογικό πλαίσιο για τον σχεδιασμό, την διεξαγωγή και την παρουσίαση των αποτελεσμάτων κάθε έρευνας, καθώς και σύνδεσμοι (links) σε κώδικες δεοντολογίας κορυφαίων επιστημονικών ενώσεων. Για παράδειγμα, για το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, έχει συναχθεί ο [Κώδικας Δεοντολογίας και Καλής Πρακτικής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών](#)), ο οποίος αναφέρει:

¹⁴ Frederick Erickson (2017). A history of qualitative inquiry in social and educational research. In Norman Denzin & Yvonna Lincoln (Eds) *The SAGE handbook of qualitative research* (5rd ed.). Thousand Oaks: Sage Publications

¹⁵ Frederick Erickson, ό. π., σελ. 46.

Άρθρο 9.

Έρευνα με αντικείμενο τον άνθρωπο

Η έρευνα με αντικείμενο τον άνθρωπο πρέπει να διενεργείται με απόλυτο σεβασμό στη βιοηθική, σωματική και πνευματική υπόστασή του. Οι ερευνητές δεσμεύονται εκτός από το νόμο και από τις γενικά αναγνωρισμένες αρχές:

1. της αξίας του ανθρώπου και της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων,
2. της ελευθερίας και της ισότητας,
3. της προστασίας της δημόσιας υγείας,
4. της προστασίας του παιδιού και των ευαίσθητων ομάδων,
5. των προσωπικών δεδομένων.

(Οι αρχές αυτές περιγράφονται σε εθνικά νομοθετικά κείμενα, διεθνείς συμβάσεις και διακηρύξεις, ευρωπαϊκά και διεθνή κείμενα για τα ανθρώπινα δικαιώματα)

Στο Παράρτημα παρατίθενται νομοθετήματα, συνθήκες και πρωτόκολλα.

Ειδικά στην ποιοτική έρευνα, πρέπει να λαμβάνει κανείς υπόψη τη σχέση που υπάρχει μεταξύ ερευνητών και ερευνώμενων. Κατά τη γνώμη μας, κορυφαίος κώδικας δεοντολογίας για ποιοτικές μεθοδολογίες έρευνας είναι ο καναδικός Εθνικός Κανονισμός Ηθικής και Δεοντολογίας Έρευνας του Καναδά με τίτλο [Tri-Council Policy Statement Ethical Conduct for Research Involving Humans](#).¹⁶

Σε γενικές γραμμές, όλοι οι κανονισμοί καθώς και το θεσμικό πλαίσιο στην Ελλάδα και στην Ευρώπη ορίζουν ότι σε κάθε έρευνα πρέπει να αναφέρεται ο **υπεύθυνος συλλογής δεδομένων** και ο **υπεύθυνος επεξεργασίας δεδομένων**, οι οποίοι μπορούν να είναι το ίδιο πρόσωπο. Όσον αφορά την **επεξεργασία ευαίσθητων και προσωπικών δεδομένων** ή αλλιώς **ειδικών κατηγοριών δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα σε κάθε είδους έρευνα**, αυτή μπορεί να γίνει ακόμα και χωρίς τη συγκατάθεση των ερευνώμενων, στην περίπτωση που η επεξεργασία είναι απαραίτητη για σκοπούς επιστημονικής ή ιστορικής έρευνας ή συλλογής και τήρησης στατιστικών στοιχείων και το συμφέρον του υπεύθυνου επεξεργασίας είναι υπέρτερο του συμφέροντος του υποκειμένου να

¹⁶ Canadian Institutes of Health Research, Natural Sciences and Engineering, Research Council of Canada, and Social Sciences and Humanities Research Council (2018). *Tri-council policy statement: ethical conduct for research involving humans*.

μην τύχουν επεξεργασίας τα δεδομένα προσωπικού του χαρακτήρα. Στην περίπτωση αυτή ο υπεύθυνος ή η υπεύθυνη της επεξεργασίας υποχρεούται να λαμβάνει τα κατάλληλα τεχνικά οργανωτικά μέτρα για την προστασία των έννομων συμφερόντων των υποκειμένων, όπως η ανωνυμοποίηση, η ψευδωνυμοποίηση, ή κρυπτογράφηση.

Η δημοσίευση των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα ως αντικείμενα επεξεργασίας στο πλαίσιο μιας έρευνας είναι επιτρεπτή, εφόσον έχουν συναινέσει εγγράφως τα υποκείμενα των δεδομένων ή αν η δημοσίευση είναι απαραίτητη για την παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας με σκοπό τη διάχυση της επιστημονικής γνώσης. Στις περιπτώσεις αυτές η δημοσίευση γίνεται με ψευδωνυμοποίηση.

Τα υποβαλλόμενα σε επεξεργασία ειδικής κατηγορίας προσωπικά δεδομένα ανωνυμοποιούνται πρέπει να ανωνυμοποιούνται μόλις το επιτρέψει ο σκοπός της συγκεκριμένης επιστημονικής έρευνας, εκτός αν αυτό είναι αντίθετο με το έννομο συμφέρον του υποκειμένου των δεδομένων. Μέχρι τότε τα χαρακτηριστικά που μπορούν να αντιστοιχηθούν με προσωπικά ή πραγματικά στοιχεία ενός ταυτοποιημένου ή ταυτοποιήσιμου προσώπου πρέπει να αποθηκευτούν χωριστά, μπορεί όμως να συνδυαστούν, εάν το απαιτεί ο σκοπός ή η φύση της συγκεκριμένης έρευνας.

Η συγκατάθεση ενός ανθρώπου να συμμετάσχει σε επιστημονική έρευνα είναι νόμιμη όταν αυτός ή αυτή δεν στερείται την λεγόμενη «δικαιοπρακτική ικανότητα» και έχει την ικανότητα συναίνεσης, δηλαδή την ικανότητα αντίληψης της ενημέρωσης που τους παρέχεται για το σκοπό, τη φύση του αντικειμένου της έρευνας, τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα, τον τρόπο διαχείρισης των προσωπικών τους δεδομένων, αλλά και τους πιθανούς κινδύνους από τη διεξαγωγή της έρευνας. Σε κάθε περίπτωση η προηγηθείσα της συγκατάθεσης ενημέρωση του υποκειμένου της έρευνας είναι απαραίτητη προϋπόθεση για τη νομιμότητα της συγκατάθεσης. Η συγκατάθεση των ανικών για δικαιοπραξία (π.χ. παιδιά) παρέχεται από τους νόμιμους αντιπροσώπους.